

KULTURMILJÖUNDERLAG

BRUNNSPARKEN

Kulturmiljörapport
2017:08
Malin Clarke &
Karin Nordström

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

INNEHÅLL

Inledning	4
Sammanfattning.....	5
Nulägesbeskrivning	6
Historik	9
Kulturhistoriska värden	16
Att tänka på	21
Käll- och litteraturförteckning	22

Kulturmiljöunderlag för Brunnsparken

Kulturmiljörapport 2017:08
Kulturförvaltningens dnr: 1572/17

Beställare: Park- och naturförvaltningen i Göteborg

Text och research: Malin Clarke och
Karin Nordström

Foto: Göteborgs stadsmuseums arkiv för arkivbilder,
och författarna för nytagna bilder, där annan fotograf
ej anges.

Grafisk form: Kristian Jonsson och Malin Clarke

Omslag: Bild från Göteborgs stadsmuseums arkiv

Göteborgs stadsmuseum
Norra Hamngatan 12 | 411 14 Göteborg,
Tel: 031-368 36 00.
E-post: stadsmuseum@kultur.goteborg.se
© GÖTEBORGS STADSMUSEUM 2017

INLEDNING

Uppdrag

Park- och naturförvaltningen, Förvaltnings- och planeringsavdelningen har gett kulturförvaltningen, Kulturhistoriska avdelningen i uppdrag att ta fram ett Kulturmiljöunderlag inför omgestaltning och ombyggnad av Brunnsparken.

Syfte

Syftet med föreliggande kulturmiljöunderlag är att förbättra planeringsunderlaget för Göteborgs kommun genom att tydliggöra de kulturhistoriska värden som är kopplade till Brunnsparken. Det ska fungera som en kunskaps- och inspirationsresurs och vara ett stöd vid antikvariska konsekvensanalyser i arbetet med gestaltning, vård och förvaltning av Brunnsparken.

Kulturmiljöunderlaget ska ge en samlad bild av Brunnsparkens kulturhistoria och av dess arkitektoniska samt upplevelsemässiga kvaliteter.

Metod

Kunskapen om Brunnsparken och dess tillblivelse i sitt sammanhang i stadsutvecklingen har sammanställts. Brunnsparkens kulturhistoriska värden har beskrivits och analyserats så att dessa värdenas betydelse för så väl närområdet som hela staden blir tydliga.

Området har studerats genom litteratur, arkiv- och kartstudier samt okulärbesiktning på plats i fält. Parken nuvarande utformning har beskrivits.

Plan- och bygglagen

Brunnsparken ingår i Göteborgs stads bevarandeprogram Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (Inom Vallgraven 1) och omfattas därför av Plan och bygglagens förvanskningförbud (PBL 2010:900 8 kap 13 §).

Riksintresset Göteborgs innerstad

Brunnsparken ligger inom område av riksintresse för kulturmiljövården. Motivering: ”Storstadsmiljö, formad av funktionen som ”Sveriges port mot väster” och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. Rikets främsta sjöfartsstad samt residensstad, domkyrko- och universitetsstad, präglad av tre seklers handelsaristokrati. Ett av de förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggning- och befästningskonst, och på stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen. Den göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stadsdelskaraktärer.”

Som uttryck för riksintresset kan nämnas:

”1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna (...). 1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande

befästningsgördel och vallgrav (...). Gatunät, tomtstruktur, bevarade och igenfyllda hamnkanaler. Karaktären hos ”Hamngatorna” och de trånga bakgatorna, med huvudsakligen 2-3-våningshus. (...) Det tidiga 1800-talets stadsnydning med stadsarkitekt Carl W Carlbergs nyklassicistiska stenstad inom vallgraven och det bälte av ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader. Cityomvandlingen med handelns om- och nybyggnader i storstadsmässig skala, hamnens och järnvägarnas tullpackhus och stationsmiljöer samt de plana kanalbroarna av järn. Göteborgska särdrag i stadsbilden. Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, det gula ”Göteborgsteglet” med den carlbergska nyklassicismen följd av medeltidsromantiken vid 1800-talets mitt, (...). Gatukaraktären med gatsten och gånghällar i bohusgranit samt de rikliga inslagen av grönska i stadsbilden”.

SAMMANFATTNING

Platsen där Brunnsparken är placerad utgjorde från början en obebyggd holme i Stora Hamnkanalen, men blev senare plats för stadens järnvåg. Efter järnvägens nedläggning omgestaltades platsen till park. Brunnsparken är den första offentliga parken som anlades i Göteborg. Den anlades som ett led i C W Carlbergs och hans efterträdarens strävan att göra området längs Stora Hamnkanalen till stadens finrum. Parken anlades i en strikt fransk barockstil med symmetriska trädrader och bosqueer.

Brunnsparken omfattas av riksintresse för kulturmiljövärden, *Göteborg innerstad O 2:1-5*. Riksintresset uttrycks bland annat genom att platsen till sin struktur och tidiga historia är en del av 16- och 1700-talets kanalstad, parkmiljön är en viktig del av 1800-talets gröna inslag i staden och en komponent i den nyklassicistiska karaktären kring hamngatorna.

Parkens kulturhistoriska värde utgörs även av att det är den första offentliga parkmiljön i staden. Den är som enda park i Göteborg anlagd i en mer strikt barockstil och har, trots förändringar, fått behålla sin övergripande struktur.

Då platsen har höga kulturhistoriska värden är det av stor vikt att förändringar sker varsamt och med hänsyn till parkens karaktär. Viktiga karaktärsskapande drag är;

- Trädraderna och symmetrin som kännetecknar den strikta franska parken.
- Karaktären av parkmiljö
- Parkens kontakt med kanalerna
- Äldre lyktstolpar
- Fontänen Johanna
- Övriga komponenter från 1800-talets stadsomdanning som stenkajer, pollare och järnbroar.

NULÄGESBESKRIVNING

Läge

Brunnsparken ligger centralt placerad inom vallgraven i Göteborg. Parken omges i norr av kanalen och Norra Hamngatan. I parkens nordöstra del leder Fredsbron över kanalen och möter Götgatan i Östra Nordstans inbyggda torgkomplex. I söder ansluter parken till Södra Hamngatan och spårvagnshållplatsen. Åt väster är Brunnsparken sammanbyggd med fontänbron och kantas mot Hamnkanalen med Lejontrappan. I Öster ligger Palacehuset med sin restaurangdel vänd mot parken.

Parkmiljön

Parken har en rektangulär planform. Växtligheten består av symmetriskt planterade trädader efter den omgestaltning av parken som utfördes på 1980-talet. Gestaltningen utgår delvis från parkens ursprungliga utformning, vilken ritades 1822 av stadsarkitekt Jonas Hagberg. Flertalet träd är unga, men även ett par äldre träd står kvar. Till höger om Brunnsparkensbron, intill kajkanten står ett par äldre lindar som avviker i sin placering mot de strikta trädaderna och lutar kraftigt ut mot kanalen. På marken finns stora svarta krukor med planteringar utplacerade.

Parken har markbeläggning av stensmjöl vilket ersatt den tidigare stenslagningen. I marknivå finns även en slingrande stenslagning längs de två mellersta trädaderna, kallad Ormen, som utformats av White arkitekter.

Brunnsparken från väster.

I väster övergår markbeläggningen till smågatsten. Här är också statyn Säningskvinnan, också kallad Johanna i Brunnsparken placerad.

Kajkanterna är stenskodda med huggna rektangulära stenblock och kantas av låga pollare i sten vilka är sammanlänkade av svarta kättingar. Marken intill kajen är belagd med smågatsten. Kajkanternas strikta och officiella uttryck utgår från C W Carlbergs idéer om att

omvandla gatorna längs Stora Hamnkanalen till stadens finrum.

Belysningen i parken utgörs av moderna svarta stolpar med rundad armatur. Broarna som sammanlänkar parken med Norra Hamngatan pryds vid brofästena av traditionella lyktstolpar i gjutjärn. I parkens västra del står två rikt ornamenterade lyktstolpar i brons, vars motiv ansluter till fontänens utformning.

Palacehuset

Palacehusets västra flygel utgör en fond mot Brunnsparken i öster. Byggnaden har precis som Brunnsparken tidigare utgjort en egen ö och på byggnadens norra sida utgör grunden också mur mot kanalen. Byggnadens kringbyggda struktur har behållt sin karaktär sedan byggnaden uppfördes som sockerbruk på 1700-talet. Fasaderna är i nyrenässansstil och putsade i en ljus kulör. Taket är belagt med plåt.

Mot den västra fasaden finns en inglasad servering från 1993. Denna har blivit påbyggd med ytterligare en ute-servering av mer tillfällig karaktär.

Lejontrappan

Brunnsparken avslutas mot väster med Lejontrappan som med sin plattform ansluter till vattnet i Stora hamnkanalen. Trapplöpet flankeras av två granitblock som bär varsitt lejon i brons och på var sida tar ett omsorgsfullt utformat broräcke vid. Lejontrappan är bred och liksom plattformen utförd av bohusgranit. Plattformen har en avrundad form mot norr och kanalens fortsättning österut. Fyra jämt fördelade pollare ger möjlighet att tillfälligt lägga till med båt.

Ovan: Palacehuset med sin fasad mot Brunnsparken
Nedan: Fontänen Johann i Brunnsparken (La Semeuse)

Äldre lyktstolpe i brons

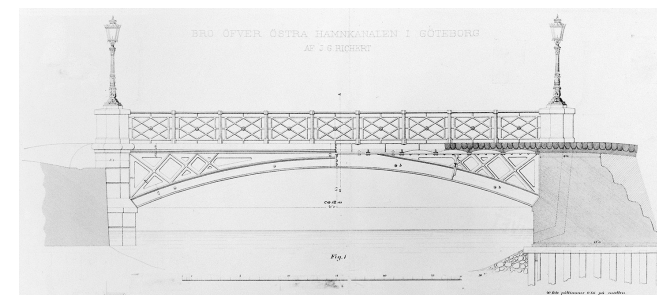
Fontänbron

Fontänbron var den första av Göteborgs broar att bytas ut till låg järnbro i enlighet med Carlbergs intentioner. Den tillkom 1864 och har i huvudsak fått behålla sin karaktär trots ett antal ombyggnader. Alla broar i Östra Hamnkanalen hade i stort sett samma utseende där endast bredd och längd skiljde sig åt.

Stora Hamnkanalen

Stora Hamnkanalen är ett av stadens allra tydligaste tidsdokument och den ryggrad som staden är uppbyggd kring. Kanalrummet är också starkt miljöskapande med sin lugna något strama framtoning, med vattenspegel och kajkanter med krönstenar, pollare och kedjor. Längs både Södra och Norra Hamngatorna står byggnader av mycket hög arkitektonisk kvalitet som i sig bär både stadens administrativa och näringslivs historia. Brunns-parken utgör en fond för Stora Hamnkanalen från Lilla Torget, åt andra hållet möter blicken den ståtliga Kämpbron och Wijska huset där kanalen gör en gir ut mot stora Bommen och älven.

Österut fortsätter kanalen på norra sidan om Brunns-parken. Här är kanalrummet mycket trängre och broarna kommer tätare men vattnet, kanalkanterna, krönstena och pollarna med kedjor upprätthåller helheten. Starkt miljöskapande är också det gamla sockerbrukets placering med sina grundmurar som en fortsättning på kanalmuren. På östra sidan finns också trädrader så som funnits längs med hela Stora Hamnkanalen.

Överst: Stora Hamnkanalen från Lejonbryggan. Nedan: Fontänbron, Ritning 1862 och foto 2017.

HISTORIK

ALLMÄN HISTORIK GÖTEBORG

Göteborg anlades på 1620-talet för att bli en befäst handelsstad. Stadsplanen följde renässansens rutnätplan efter holländsk förebild där hamnkanaler utgjorde stommen i planmönstret, mellan dessa var rätvinkliga kvarter ordnade. Stadens viktigaste torg, Stora torget (nuvarande Gustav Adolfs torg) placerades invid mötet mellan, Stora hamnkanalen, och Östra hamnkanalen (nuvarande Östra Hamngatan). Torget hade funktion både som maktcentrum med rådhus och som salutorg. Staden omgavs av en fästningsgördel, mot landsidan en låg fältvall, bred vallgrav samt höga bastioner. Området utanför befästningsstråket var fram till 1800-talets mitt i huvudsak landerimark.

Göteborg utsattes för flera stora stadsbränder (6 stycken mellan åren 1792-1813) vilket ledde till antagandet av ny byggnadsordning och en ny stadsplan. Carl W. Carlberg och hans efterträdare Jonas Hagberg ledde detta arbete och inspirationen hämtades från nyklassicismen och en franska empire. Liksom tidigare låg de största och mest påkostade husen vid Hamngatorna. Det skulle dröja ända in på 1840-talet innan stadsområdet var helt återuppbyggt.

1806 beslutades att stadens befästningar fick rivas. I och med detta kunde staden expandera på den mark som tidigare upptagits av försvarsverk. Flera verksamheter flyttar nu till nya platser och vid sekelskiftet 1800

flyttades järnvägen från en holme i Stora Hamnkanalen till hamnområdet utanför vallgraven, intill nuvarande Järntorget. På f d järnvägens tomt anlades en park 1822 som kom att bli Brunnsparken.

Stadsarkitekt Carl W Carlberg tog 1808 fram en ny plan för staden med stenskodda kanaler, nya planbroar i järn och granitpollare med kedjor längs kajkanterna. Det kom att dröja fram till 1860-talet innan alla kanaler i stadskärnan byggdes om enligt Carlbergs plan. Kommersen flyttas då också från kanalen till andra delar av staden och Stora Hamnkanalen fick mer av en monumental, stadsbildsmässig funktion. Torghandeln flyttades samtidigt från Stora torget som fick sin kungastaty och blev Gustav Adolfs torg.

1879 började spårvägslinjer att anläggas igenom den gamla stadskärnan. Brunnsparken var inledningsvis utgångspunkt för spårvagnstrafiken. Bland annat ledde detta så småningom till att Västra och Östra Hamnkanalerna omvandlades till gator 1903 respektive 1898 och 1936.

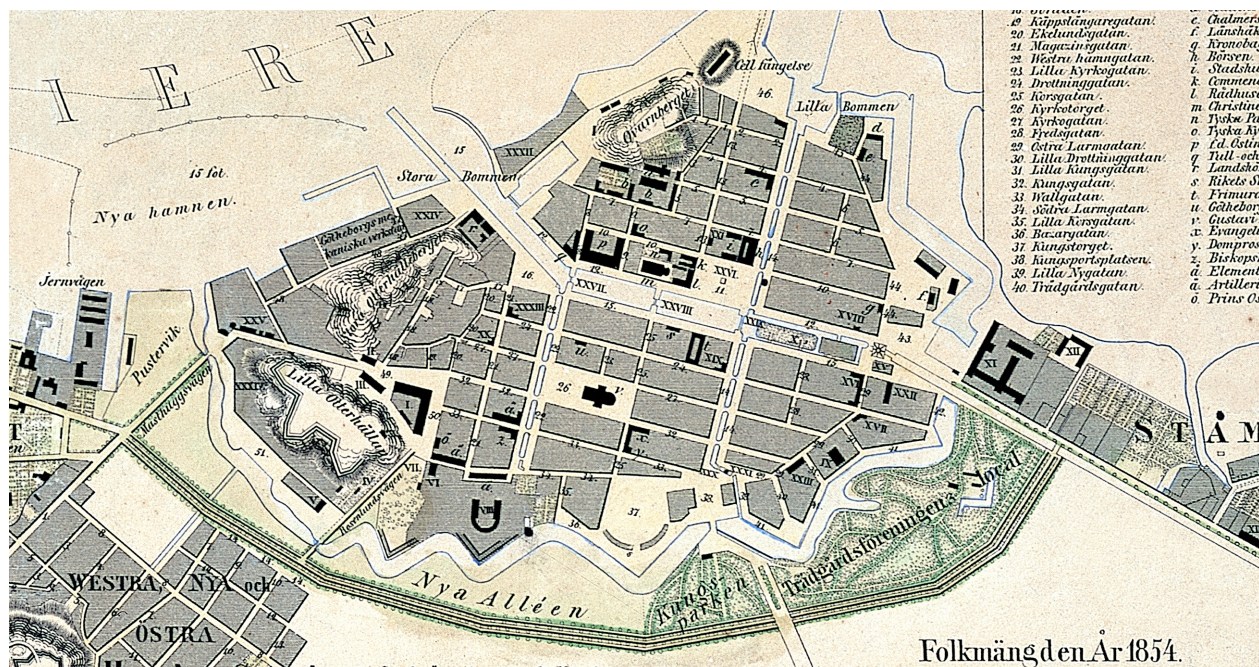
Från 1950-talet etablerades idéer om ett cityområde för hela Göteborgsregionen. Detta sammanföll med krav på bättre bostadsförhållanden vilket bland annat ledde till rivning och förnyelse av hela Östra Nordstaden som genomfördes mellan 1960–75.

Ovan: Historiska kartverket 1790. Kartan visar renässansplanen och den planterade Fattighuskanalen utmed stadens norra infart.

Överst på motstående sida: Göteborg 1854. Nya Allén, en liten Kungspark och Trädgårdsföreningen redovisas.

Nederst på motstående sida: Foto från Fattighuskanalen, 1953.

HISTORIK GRÖNT I STADSPLANERINGEN

I stadsplaneringen fick träden sitt utrymme först i form av alléer. Trädraderna har haft många olika funktioner genom århundraden, allt ifrån en tilltalande estetik till att fungera som brandgator, luftrenare och att kyla ner fasaderna.

I Göteborg planterades lindar längs kanalerna då den befästa stadskärnan byggdes. Lindarna längs Fattighusån, stadens norra inkörsväg, planterades 1772. Idag är träden längs hamnkanalerna borta men en trädrad längs Fattighusån står ännu kvar. 1788 anlades en allé också längs stadens södra inkörsväg, Nya Allén, "till stadens prydnad och inwånarnas mera nöje vid promenader". Nya allén blev gamla allén och idag säger vi Södra vägen.

Palladio, den inflytelserika italiensk renässansarkitekten, skriver i sin Byggnadslära år 1570: "vägar utanför staden bör man göra breda och bekväma och på båda sidor om dem plantera träd, som på sommaren skydda de vägfarande mot solens hetta och så med sin grönska vederkvicka deras ögon".

Efter att befästningarna revs och utfyllnader gjordes vid ravelinerna anlades 1823 Nya Allén utefter vallgravsstråket som fick en bred körbana och omgavs med "promenadalléer" på båda sidor. Allén planterades med almar (1 400) i fyra rader och var avsedd för nöjesåkning och gående men inte för nyttotrafik.

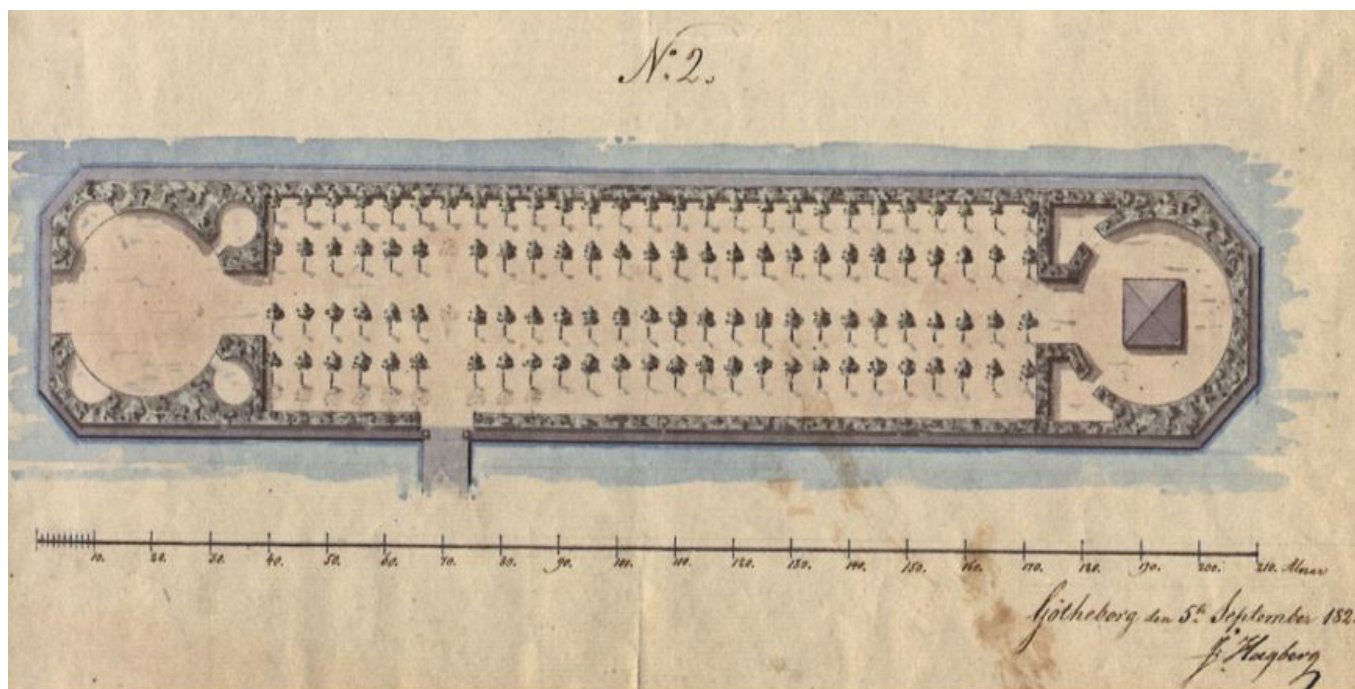
Offentliga parker börjar planeras i Göteborg under 1820-talet, tillsammans med anläggandet av alléer planerar man in grönska i staden för promenad och

rekreation. Större trädgårdar ofta privata men i olika mån öppna för besökare har funnits i svenska städer under lång tid. Deras tillgänglighet och användning har skiftat.

Brunnsparken kan räknas som Göteborgs äldsta offentliga park. Den anlades 1822 på holmen i Stora Hamnkanalen där järnvägen tidigare stått. Parken anlades i den formella franska stilen med barockens kännetecken. 1834 etablerades ett litet brunnshus av sten i parken.

Kungsparken anlades 1839 som en mindre park på den forna fältvallen längs vallgraven, resten av fältvallen utarrenderats som odlingslotter. Trädgårdsföreningen bildades 1842 med kapten H E von Norman som initiativtagare. Parken var endast tillgänglig för dess medlemmar. 1857 beslutades om en utvidgning av Kungsparken och att till byggnadstomter endast fick användas den lilla trekanten vid Pustervik, resterande del av den gamla fältvallen skulle vara park. Kungsparken anlades i den fria trädgårdsstil som har sina rötter i den engelska landskapsparken, komponerad med trädgrupper, buskar och sittplatser, ämnade för upplevelse och rekreation.

Slottsskogen är Göteborgs andra stora landskapspark efter engelsk förebild som anlades under andra hälften av 1800-talet. 1867 övergick området till staden från kronan under villkor att en park för stadens invånare

Skiss inför anläggning av parken 1822

skulle anläggas. 1874 påbörjade staden arbetet med Slottsskogens tillblivelse. Under denna tid var parker och grönstråk en fundamental del i stadsplaneidealet.

Grönstråken förs in i kvartersstaden genom 1866 års stadsplan, inspirerad av det parisiska esplanadsystemet, här ryms också planteringar och parker. Vasagatan med sin allé och Kungsportsavenyn med trädrader anläggs samtidigt som Vasaparken är utlagd som ett grönområde i stadsplanen.

Barockträdgården; den franska formella stilen

Barockträdgården utvecklades ur renässansens ideal omkring sekelskiftet 1600. Versailles i Frankrike blev stilbildande där parkidealet bygger på symmetriska former och harmoni ofta med långa perspektiv. Genom välklippta låga häckar, buskar, och träd ibland med trappor, fontäner och skulpturer formas barockträdgården.

Brunnsparken

Överst: 1800-talets stadsplanering med parker och alléer.

Foto: Bygdemark

Nederst: Bagaregården med sin plan inspirerad av Camillo Sittes tankar om trädgårdsstaden.

Överst: Södra Guldheden med grannskapsenheter, gränsen mellan park och gård suddas ut.

Nederst: Esperantoplatsen och en hårdgjord stadspark

Under tidigt 1900-tal kom nya stadsplaneidéer till Sverige. Det var den österrikiske arkitekten Camillo Sittes tankar om trädgårdsstaden som fick avtryck i Göteborg genom Albert Lilienbergs stadsplaner. Till de största och mest konsekvent genomförda områdena i Sittes anda hör Bagaregården och Kungsladugård i Göteborg med många små bostadsnära parker.

Grannskapsenheter och trafikseparering, där gröna bostadsgårdar har kontakt med gemensamma parkytor är nästa stadsplaneideal. Gränserna mellan park och gård blir inte längre så tydlig och fritidsaktiviteter som tidigare hört till parkerna kunde få utrymme på gårdarna. Välbevarade tidstypiska exempel på grannskapsgårdar finns i Södra Guldheden och Kortedala där Tage William-Olsson står för stadsplanerna.

Hus i park började byggas under efterkrigstiden. Avgränsningen mellan offentligt rum och privat område suddas ut men husen får god tillgång till dagsljus, frisk luft, och rekreationsyta. Stadsdelsparker och parker etableras som delar i storskaligt bostadsbyggande, Dalen i Gårdsten och Galaxen i Bergsjön är exempel på naturområden som har sparats inne i bostadsområdena och blivit stadsdelsparker.

På 1990-talet anordnas hårdgjorda parker som till exempel Esperantoplatsen.

HISTORIK

BRUNNSPARKEN

Järnvågen

Vid tiden för Göteborgs grundläggande utgjordes platsen för nuvarande Brunnsparken av en holme i Stora Hamnkanalen. Holmen hade naturligt oregelbunden form och var från början obebyggd.

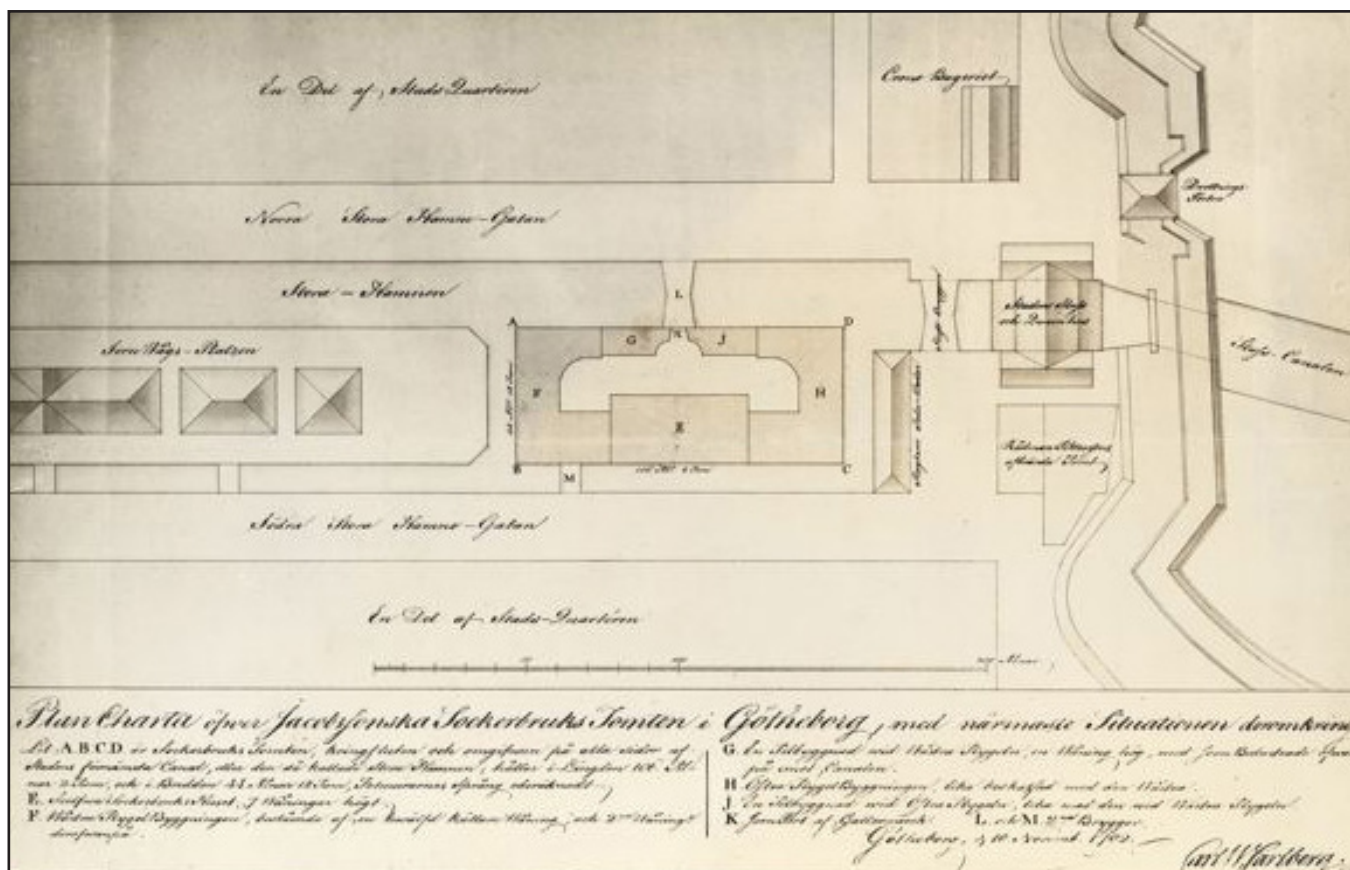
Mellan 1682 och 1690 flyttades stadens järnvåg hit och därefter benämns platsen ”jernvågsplatsen” i kartorna.

I samband med detta gjordes utfyllnader som gav ön en rektangulär form. Järnvågen var under 1600-talet en av två järnvägar i Sverige och hit fraktades allt järn för att vägas och granskas före det skulle exporteras vidare.

Gestaltning och bebyggelse

I samband med järnvågens etablering på platsen uppfördes byggnader i sten för vägning och administration. Det saknas ritningar på dessa byggnader förutom de förslag på förbättringar som ritades av B W Carlberg men vilka aldrig verkställdes. Senare tillkom även en byggnad för förvaring av manufaktursmide.

År 1749 anlade Niklas von Jacobsson ett sockerbruk strax öster om järnvågsplatsen. Sockerbruket uppfördes efter ritningar av Carl Hårleman, men brandskadades under 1790-talet och återuppbyggdes därefter på de befintliga grundmurarna. Sockerbruket var i drift fram till

Ritning över sockerbrukstomten samt delar av järnvågsplatsen, utförd av Carl Wilhelm Carlberg 1792.

1820 och därefter användes byggnaden som magasin. Sockerbruket var från början placerat som en fristående ö i kanalen men kom senare att sammanbyggas med Brunnsparken.

1785 beslutade man att flytta järnvågen till Pustervik vid nuvarande Järntorget. Flytten genomfördes under

1800-talets första år och den gamla järnvågsplatsen förlorade sin tidigare centrala funktion.

Offentlig park och brunnsdrickande

I början av 1800-talet brann resterna efter järnvägsbyggnaden. Därefter omdanades den före detta järnvägsplatsen till offentlig park efter ett förslag från stadsarkitekt Jonas Hagberg 1822.

De första parkerna fungerade ofta som mötesplats och rekreation för borgarfamiljer i städerna och även om de var öppna för allmänheten var det i praktiken främst välbärgade personer som uppehöll sig här. Apotekare Hans Jacob Cavallin inrättade 1834 en så kallad Carlsbaderinrättning i Brunnsparken dit man kunde gå för att dricka mineralvatten hämtat från olika hälsokällor. Till anläggningen anställdes även en brunnsläkare. Mineralvattnet ansågs ha en läkande effekt och brunnsdrickande med vatten från utländska källor var på modet. Man ansåg att vattnet skulle drickas enligt bestämda ritualer för att uppnå största hälsobringande effekterna. En befintlig byggnad i den östra bersån byggdes om för ändamålet efter ritningar av Jonas Hagberg.

1858 hade intresset för carlsbadervattnet svalnat och brunnsanläggningen byggdes om till varmbadhus. I badhuset erbjöds varma karbad och duschar. Man hade även möjlighet att beställa hembad. Badhuset var i drift till 1870 och byggnaden stod kvar till 1879 då den revs.

1879 anlades den första spårvagnslinjen för hästdragna vagnar som sträckte sig från Brunnsparken till Stigbergslid. Åren därpå tillkom även linjer till Redberg-

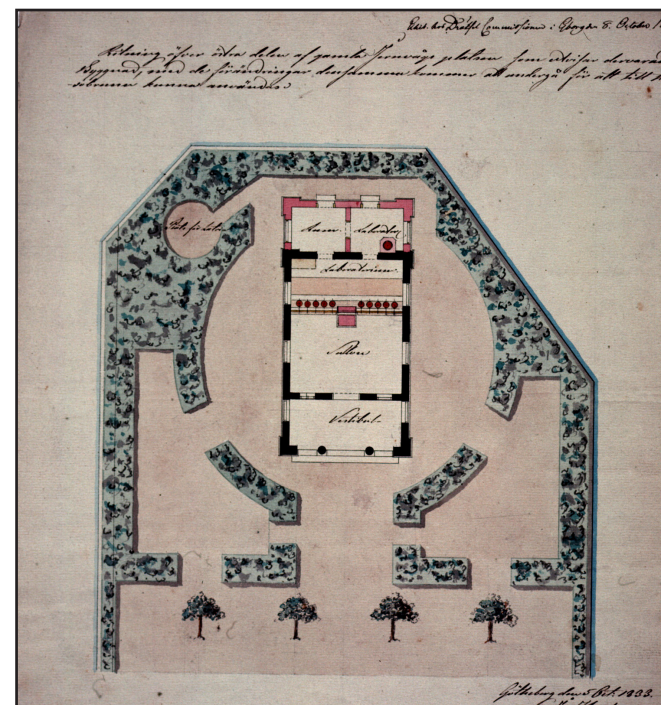
slid och Getebergsäng. Brunnsparken var från början ändstation för samtliga linjer, men när spårvagnsnätet utökades flyttades huvudstationen till Drottningtorget.

Kanalerna fylls igen

Under andra halvan av 1800-talet skedde stora förändringar av kanalerna. Brunnsparkens struktur påverkades avsevärt genom att man 1861 fyllde igen kanalremsan söder om parken och platsen upphörde därmed att vara en ö. Lejonbryggan väster om Brunnsparken revs 1864 och ersattes av en plan järnbro enligt Carlbergs förslag från 1808. Ytterligare effekter av Carlbergs stadsomdanning var att kajkanterna stenskoddes med släthuggna granitblock. Längs kajkanten placerades låga stenpollare med tunga järnkedjor.

Parkens gestaltning

Hagbergs gestaltning av parken innebar en strikt parkanläggning i barockstil med lindar som planterades i raka rader samt omgivande boskéer, det vill säga buskage som bildade slutna rum. Den avlånga parken avslutades i väster och öster med runda bersåer. Brunnshuset var placerat i parkens östra del. Parkens strikta uttryck förändrades något under 1800-talet då de franska stilidealerna ersattes av engelska parkidealet med friväxande grönska, där det fria naturlandskapet stod som förebild. Man tog bort de häckar som inramat parken och lät träd och buskage växa fritt. Mellan trädraderna fanns gångar och gräsytor. Längs gångarna fanns bänkar utplacerade.

Ritningen visar ombyggnad av ett befintligt hus i parkens östra del till brunnshus.

Omgestaltningar under 1900-talet

Det har under olika perioder funnits flera små paviljonger, kiosker och andra byggnader i anslutning till parken. Bland annat anlade man ett kabinett med underjordiska toaletter vid fontänbron 1915. Dessa togs bort 1985 då besökarantalet minskade.

1968 tog byggnadsnämnden beslut om omgestaltning

av parken. Flera träd var sjuka och några var borttagna. Gestaltningen utarbetades i samråd med Göteborgs Historiska Museum och man valde att utgå från karaktärsskapande drag i Hagbergs ritningar för att återskapa parkens franska uttryck. Marken stensattes enligt ett rutmönster och nya planteringar tillkom.

På 1990-talet omgestaltades parken igen inom ett större projekt där även Gustav Adolfs torg ingick.

Sjuka träd ersattes med nya sorter och marken fick ny, oregelbunden stenläggning. Den arkitektoniska tanken skulle ansluta till stadens traditionella nyklassicistiska uttryck. I samband med detta anlades även Lejontrappan mot Stora Hamnkanalen på fontänbrons östra sida. Trappans material och formspråk utgick från 1800-talets gestaltning av stadsmiljön med tuktade granitblock och ett traditionellt formspråk.

Ovan: Brunnsparken före 1879. Träden har fått växa fritt och badhuset står kvar i parkens östra del.

Nedan: Nedgången till toalett-kabinettet

Till vänster: Handkolorerat vykort på parken

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Brunnsparken har höga kulturhistoriska värden som en värdebärande del av riksintresset Göteborg innerstad O 2:1-5, där bland annat både stadens ursprungliga 1600-tals stadsplan nämns liksom Carlbergs stadsomdaning. I detta värde gömmer sig också fornlämningen Göteborg 216. Brunnsparken har dessutom ett kulturhistoriskt värde som en del av svensk parkhistoria. Här ligger också ett starkt lokalhistoriskt värde som en central och viktig plats i staden.

Arkitektoniskt

Brunnsparken representerar det formella barockideal som eftersträvades i det tidiga 1800-talets parkmiljöer. Detta uttrycks bland annat i de symmetriska dubbla trädraderna som trots omplantering har en kontinuitet sedan 1822. Stilmässigt ansluter parken till det strikta uttryck som eftersträvades i C W Carlbergs stadsomdaning vilken genomfördes etappvis under 1800-talet.

Samhällshistoriskt

Brunnsparken ritades av stadsarkitekt Jonas Hagberg 1822 och var då den första offentliga parken i Göteborg. Den är ett tidigt exempel på hur man under 1800-talet började föra in parkerna som en del av stadsplaneringen.

Tidsdokument

Brunnsparken bär uttryck som gestaltar så väl 1600-talets Göteborg med den tidiga järnvägens plats som 1800-talets stadsomdaning till park mitt i den monumental Stora Hamnkanalen. Som tidsmarkörer fungerar till exempel det höga trädet som står invid Johanna men också kajkanterna med sin 1800-talsutformning och parken själv som offentlig park i hjärtat av staden.

Miljöskapande

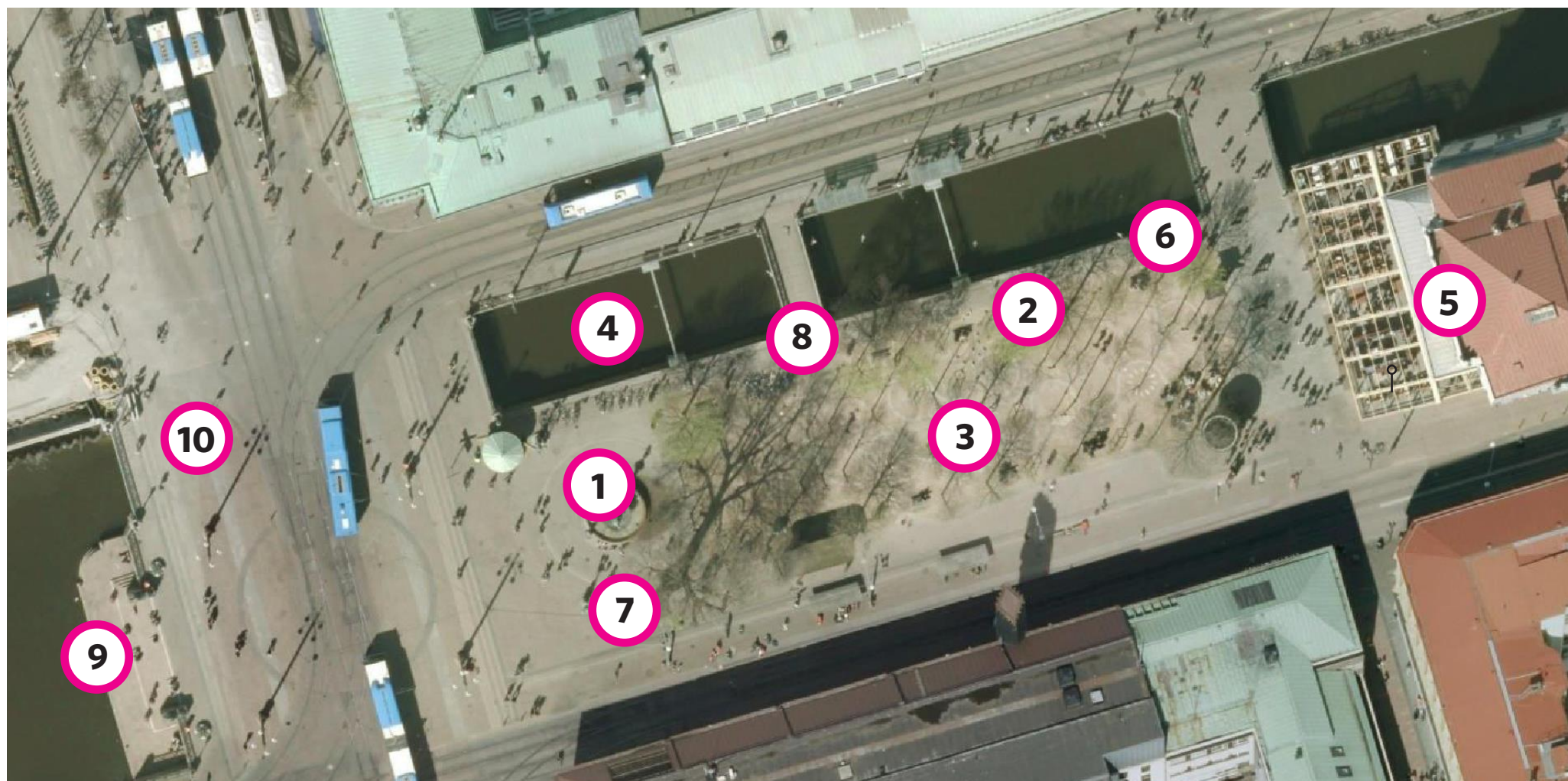
Brunnsparkens kontakt med Stora Hamnkanalen är starkt miljöskapande och ger platsen ett mycket betydelsefull tillgång till vattenspeglarna. Brunnsparken utgör också en fond för Stora Hamnkanalen, Göteborgs viktigaste historiska stadsrum.

Brunnsparken är en viktig geografisk länk i de försvars- och hamnstrukturer som byggde Göteborg och som fortfarande kan förstås. Brunnsparken binder ihop Stora Hamnkanalen med Slusskanalen, Fattighusån och Vallgravsstråket. Här kan den intresserade promenera utmed Göteborgs historiska karta och känna igen sig. Brunnsparken knyter också samman Gustaf Adolfs Torg och Stora Hamnkanalen med Östra Hamngatan, den tidigare kanalen.

Som stadspark med grönska och mjukare markbeläggning har Brunnsparken ett tydligt miljöskapande värde i den dynamik som staden kan bjuda på. Brunnsparken är en kontrast, ett lugn, en paus i stadslandskapet som ofta står för tempo, hårdgjorda ytor och brist på grönska.

Värdebärande karaktärsdrag

- Kajkanter
- Pollare och kedjor
- Linjära trädader
- Det höga trädet
- Symmetri & siktlinjer
- Johanna
- Lyktstolpar
- Kanalremsan och kopplingen till vattnet
- Järnbron

Värdebärare för kulturmiljön

1. Johanna (La Semuese)	4. Kanalremsan norr om parken	7. Lyktskolpar i brons
2. Pollare och kedjor	5. Palacehusets fasad	8. Brofästen i granit med lyktstolpar i gjutjärn
3. Symmetriska trädader	6. Kajkanterna	9. Lejontrappan
		10. Fontänbron

Brunnsparken

Ovan: Johanna

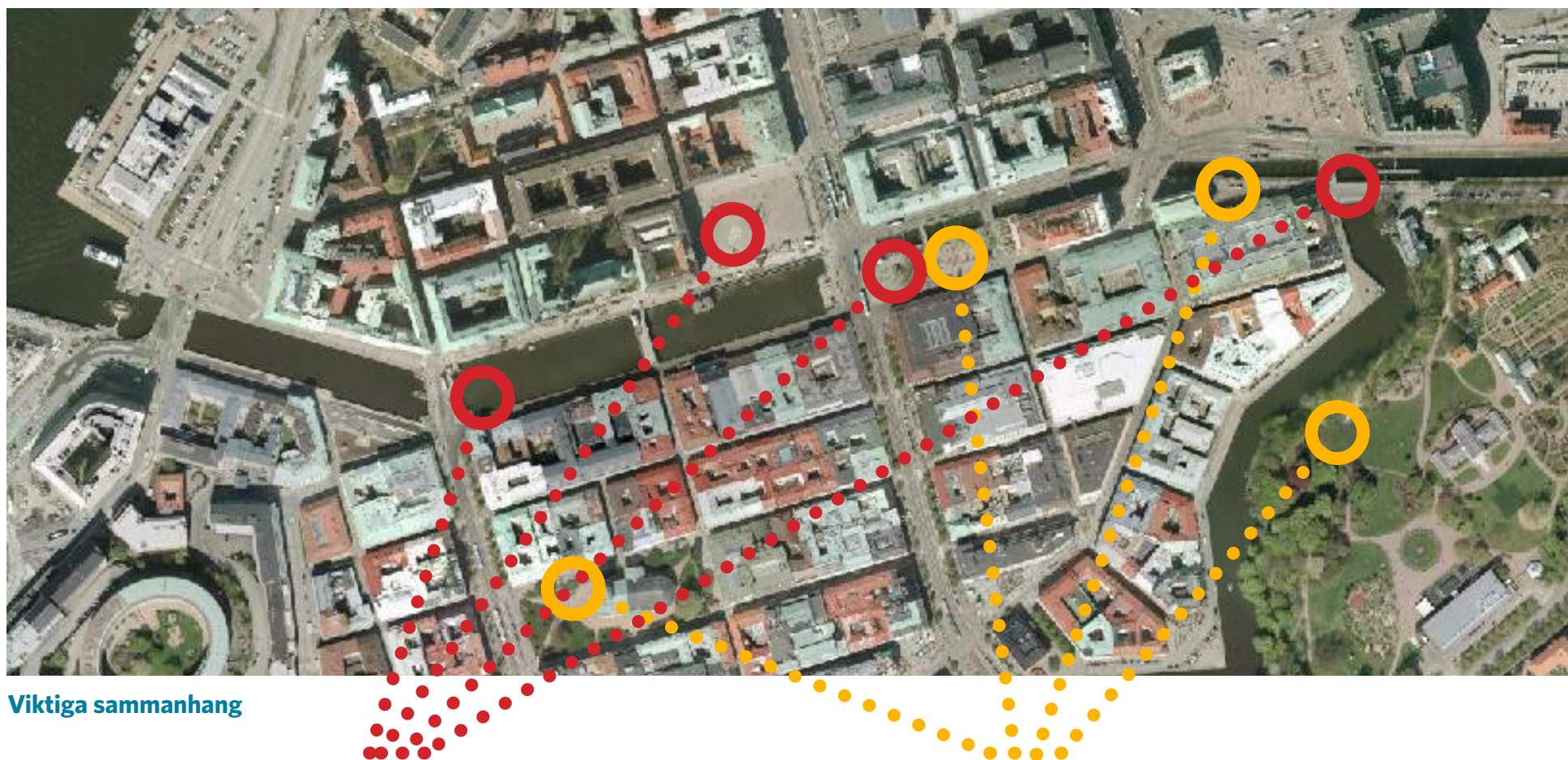
Överst i mitten: Fontänbron

Nederst i mitten: kajkanterna av släthuggen granit som kantas av pollare och kedjor.

Till höger: Träden är planterade i raka linjer.

Viktiga sammanhang

Viktiga delar i Carlbergs stadsomdaning

- Det formella torget, Gustav Adolfs Torg
- Stora Hamnkanalsrummet med en monumental, stadsbildsmässig funktion.
- Brunnsparken som park
- Det "sparade" vallgravsstråket

Tidiga parker av olika karaktär

- Allé/trädrad tillhör renässansplanen
- Brunnsparken inspirerad av den formella franska stilen
- Trädgårdsföreningen inspirerad av den engelska stilen
- Domkyrkoparken modernt omdanad

Viktiga siktlinjer till och från Brunnsparken

- Den visuella kontakten och släktskapet med Gustaf Adolfs Torg är viktigt för förståelsen av både den ursprungliga renessansplanen och av Carlbergs stadsomvandling.
- Brunnsparken utgör en fond för Stora Hamnkanalen, Göteborgs viktigaste historiska stadsrum.
- Brunnsparkens kontakt med Stora Hamnkanalen är starkt miljöskapande och ger platsen ett mycket tydligt historiskt sammanhang och tidsdjup.

Längst till vänster: Från Kämpbron mot Brunnsparken.

I mitten: Från Brunnsparken mot Tyskabron och Älven.

Till höger: Kopplingen Brunnsparken - Gustaf Adolfs Torg.

ATT TÄNKA PÅ

Värdebärare i miljön

I den befintliga miljön finns tydliga värdebärare som är viktiga för avläsbarheten och parken som kulturmiljö, se sidan 17.

- Värdebärarna är viktiga för miljön och bör hanteras med varsamhet vid förändringar av parken.
- För att säkerställa att plan- och bygglagens varsamhetskrav uppnås bör antikvarie medverka vid ombyggnad av parken.

Fornlämning

Hela centrala Göteborg inom vallgraven är fast fornlämning och skyddad enligt KML. Vid schaktarbeten och andra ingrepp i fornlämningen krävs tillstånd av Länsstyrelsen. I Brunnsparken berörs framförallt välbevarade lämningar efter Järnvågen.

Barockpark

Det är viktigt att brunnsparken signalerar parkmiljö till utformning och material.

- Mer gröna inslag
- Symmetri
- Känsla av lugn och harmoni=fransk park
- Undvik hårdgjord markbeläggning
- Bosqueer/växtlighet i anslutning till kajkanter
- Fristående parkbänkar

Närheten till vatten

Brunnsparkens relation till Norra hamnkanalen och den smala kanalremsan norr om parken är viktig för att förstå öns tidigare strukturer.

- Knyt ihop brunnsparken med Lejontrappan
- Lämna kanalremsan norr om parken öppen

Känslighet inför bebyggelse

Parken är liten till ytan och är därför känslig för tillkommande bebyggelse. Tillkommande byggnader riskerar även att störa symmetrin, vilket är en viktig del av barockkaraktären.

- Eventuella byggnader bör vara småskaliga och underordna sig trädradernas struktur och parkmiljön
- Tillkommande byggnader riskerar att störa symmetrin, vilket är en viktig del av barockkaraktären.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Tryckta källor och litteratur

Lönnroth, Gudrun (red.) (2003). *Hus för hus i Göteborgs stadskärna*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999-). *Kultuhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Öhnander, Bengt A. (2007). *Göteborgs kanaler och broar berättar*. Göteborg: Tre böcker

Hansson, David. (2013). Göteborgs äldre järnbroar Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i Kulturvård, Bebyggelseantikvariskt program: Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

Andreasson, Anna. (2007). Trädgårdshistoria för inventerare: CBM:s skriftserie 19

Reuter Metelius, Anna. (2017). Stora Hamnkanalen, Göteborg, Kulturmiljöbeskrivning och konsekvensbedömning av förslag till jubileumssatsning: GÖTEBORGS STADS

Arkiv

Göteborgs stadsmuseums arkiv

Region- och stadsarkivet, Göteborg

